

DIALECTICA LUMINILOR LA HEGEL

Autor: Vlad Mureșan | 4 februarie 2023

§ 1. Înțelegerea de sine a Iluminismului. Conștiința iluministă se autoidentifică drept conștiință de sine a revoluției științifice, revoluție deja împlinită prin Descartes, Bacon sau Newton. Altfel spus, *les philosophes* nu sunt ei înșiși *creatorii* noii științe ci *apostolii* noii științe pe care cred că o difuzează la nivelul maselor printr-o critică populară: pamflet, eseu, dialog, satiră, ironie, adică *populism*. Conform acestei conștiințe de sine rațiunea naturală antică ar fi fost abandonată în bucla „obscurantismului medieval” al rațiunii supranaturale și abia iluminisții ar reveni la rațiunea naturală ca o conștiință de sine a revoluției științifice¹.

§ 2. Critica hegeliană a înțelegerii de sine a Iluminismului. Hegel ia distanță verticală față de Iluminism și determină mai clar conținutul lui filosofic dincolo înțelegerea naratologică de sine a iluminisților. El supune dialecticii certitudinea de sine a conștiinței iluministe: ceea ce ea crede, ea nu face, iar ceea ce face, nu crede. Hegel descoperă astfel o cu totul altă epocalitate. Pornind de la definiția culturii (*Bildung*) ca *spirit înstrăinat* el opune creștinismul ca *lume nouă* antichității greco-romane ca *lume veche*.

1. *Lumea veche a antichității* era „substanța etică” și „spiritul adevărat” realizat în cultura ce prescrie fiecăruia locul propriu iar spiritul stă în armonie imersivă cu natura. Legea divină și legea umană, statul și familia au în *polis* locul lor organic predeterminat. Hegel vede poporul grec ca fiind conștiința fericită prin excelență, în lipsa dizarmoniei provocate de dizlocarea particularităților în universalitatea spiritului. Hegel regretă acest paradis al reconcilierii opozițiilor și explică dezintegrarea lui i) prin reflexivitatea socratică, ii) prin comedia aristofanică și iii) prin *hybrisul* alexandrin.

2. *Lumea nouă a creștinismului* este o ruptură totală cu lumea antică. Ea introduce sciziunea avraamică a spiritului cu natura și necesitatea transcenderii acestei sciziuni. Noua lume este definită de Hegel ca *lume a înstrăinării spiritului* ce reclamă *dezalienarea spiritului* prin surmontarea autodeterminativă a datului natural. Acesta este posibilă prin *spiritul formării (Bildung): cultură sau cultivare* ca transcendere spiritual-formativă a determinațiilor natural-incoative. *Hinausgehen* însă duce la

Entfremdung. Ruperea spiritului (*Fürsichsein*) din determinațiile naturale (*Andersein*) convertește împlinirea cosmomorfică a lumii vechi în starea de cădere a lumii noi. Dar tocmai pierderea beatitudinii etice a armoniei imersive prin dizarmonia dispersivă deschide odiseea reconcilierii cu Esența absolută. Această transcendere debutează cu *libertatea autoformării pozitive a spiritului* în creștinism și se actualizează în Evul Mediu ca așteptare a Esenței (a *Parousiei*). Hegel deduce astfel Iluminismul tocmai din conștiința nefericită creștină (fără nici o legătură cu paradisul grec). Iluminismul nu va fi altceva decât încercarea radicală a conștiinței nefericite de a aboli conștiința nefericită, culminând *pozitiv* în fericirea idioată a paradisului utilității și *negativ* în fericirea obligatorie a terorii iacobine.

§ 3. Dubla dialectică a Luminilor. Argumentul nostru este că segmentul despre *Credință și Intelecție* descrie *dubla dialectică a Iluminismului*: atât i) triumful și eșecul acestuia în fața credinței cât și ii) autocolapsul acestuia în fața lui însuși. Căci negativitatea odată declanșată trece la limită în *libertatea autonegativă a spiritului*, astfel că *lumea nouă* include întreg arcul format de creștinism, iluminism și nihilism. Această diferență disruptivă între lumea veche a armoniei pozitive a spiritului cu natura și lumea nouă a sciziunii negative a spiritului față de natură fondează, pentru Hegel, conceptul și întregii experiențe europene din Evul Mediu, prin modernitate până în postmodernitate: dezrădăcinarea consecventă din ancrajul natural a avut scopul de a ridica libertatea creștină din *natura finită* la *Esența infinită*. Dar denaturalizarea transgresivă a rupt *conștiința de Esență* culminând cu negația abstractă: postmodernitatea sau *scepticismul masificat*. Astfel că epoca modernă nu restaurează Antichitatea reconcilierii spiritului cu natura (cum crede Iluminismul despre sine) ci este radicalizarea dezesențializantă a înstrăinării creștine (adică nu eliberarea de natură în numele *Substanței* ci eliberarea de natură în numele *subiectului*). Ca atare, Iluminismul este un moment logic al conștiinței de sine creștine (europene) și nu al Greciei antice care este doar o falsă identitate adoptivă (proiectivă). Atât creștinismul cât și iluminismul țin astfel de *lumea nouă*. Iluminismul este o lume nouă în interiorul lumii noi, o noutate în interiorul noutății, care nu provine din lumea veche ci provine *din diferențierea de sine a conștiinței creștine*, ca afirmare a libertății în subiect (ca efect) în lipsa principiului a cărui consecință este această libertate.

1. Analitica intelectiei și credinței

Aceeași conștiință are un dublu statut. Ea aparține realității ca o *conștiință naturală* și se rupe de realitate devenind *conștiință pură*. Incizia în osmoza spiritului cu natura dedublează conștiința pură în două modalități: credința pune *Esența absolută* dincolo de natură ca adevăr *în sine*, pe când intelectia pune *Esența absolută* dincoace de natură ca adevăr *al sinelui*. Acest antagonism poate fi rezolvat doar în rațiune.

§ 4. Pozitivitatea credinței este felul în care conștiința se raportează la lumea de

dincolo de efectivitatea mundană. Această certitudine subiectivă a lumii de dincolo este o conștiință pură opusă conștiinței prinse în real. Lumea de dincolo este pentru credință *Esența absolută*. Hegel precizează însă că această credință este *gândire pură, inversul lumii de dincoace* și astfel ca ceva *pur* și totuși *dat ca „universalitate pozitivă a însinelui”* (Esență absolută fără mediere reflexivă). Credința corespunde conștiinței care prin transcendere *pozitivează Transcendența* prin fuga din lumea din care poate fugi total rămânând alienată ca simultan dincolo (în Esență) și dincoace (în fenomen). Dar această alienare nu trebuie înțeleasă strict *negativ* precum la Feuerbach sau Marx (care au cerut dezalienarea prin dizolvarea interiorității Esenței în conștiința de sine) ci totodată *pozitiv* care extrage conștiința din unilateralitate și menține *unitatea imanentei sinelui cu transcendența Esenței*, chiar așa în reprezentarea imperfectă a gândirii care nu se ia pe sine ca obiect și „are gânduri dar nu le gândește încă” ci doar le deține în forma reprezentării². Nemijlocirea acestui gând pur nereflectat oferă credinței naivitatea ca atingere caldă, refuzul mijlocirii reflexive fiind tocmai modul de a accede pur la Esența pură, fără difracția determinării. Credința se predă nemijlocit Esenței ca alteritate, pentru a evada din finitate fără să interjecteze ascuțișul reflexiei în gândul pur al Ființei absolute. Receptivitatea, *încrederea în Esență* fără complicații, determinării și distincții *umane, prea umane* oferă o atingere netulburată ce dispăre odată cu reflexivitatea incisivă. Căci cerința intelectiei este în fond *nevrotică*, nefiindui suficient faptul că credința *are gânduri*, ci pretinzând ca acestea să fie *permanent gândite întrun fel de stare de veghe cognitivă continuă*, ca și cum toți trebuie să fie filosofi tot timpul și peste tot.

§ 5. Negativitatea intelectiei. Latura opusă conștiinței pozitivului este negativitatea intelectiei (*die reine Einsicht*), o înțelegere critică a ceva neclar ce trebuie iluminat (*prüfend durchsehen*). Intelectia se opune deci credinței nu ca rațiune infinită (*Vernunft*) ci ca intelectie finită (*Verstand*) în sensul tehnic al idealismului german dar în formă negativă, inchizitivă și verificativă ce dezvoltă comportamentul negativ contra pozitivității religiei, dizolvând alteritatea: *ea nu vrea să înțeleagă (verstehen), ea vrea să străvadă (durchsehen)*, și ceea ce ea vrea să vadă în ființa în sine este întotdeauna, nevrotic, propria ei ființă pentru sine. Iluminismul se consideră continuator al pionierilor științei (Descartes sau Newton). Dar aceștia fac știință în timp ce Voltaire și Diderot nu fac știință ci spirite, luând drept gata făcută știința nouă ai căror apostoli se cred. Comportamentul negativ culminează în *Witz (esprit): Klugheit* (deșteptăciunea ce răstoarnă susul în jos și josul în sus, ironismul care este opusul științei³). Dacă dorea să înțeleagă ar fi pătruns *în conținut*. Dar intelectia nu vrea să înțeleagă ci să dizolve alteritatea, obiectivitatea, Esența pură a lumii reale. Intelectia nu accede la alteritate ci dizolvă alteritatea în autoreflexivitate. Argumentul lui Hegel este că deși intelectia e începutul conceperii, ea nu este încă propriu zis conceptul (*Begriff*).

§ 6. Rezolvare preliminară a opoziției credinței cu intelectia. Avem deci două ieșiri din lume: autotranscenderea conștiinței în Esența absolută sau autoconcentrarea

conștiinței în sine. Hegel supune conceptului lupta inteljecției cu credința, ambii extremi fiind înrădăcinați în aceeași conștiință pură reflectată în sine din realitatea empirică. Credința este însă conținutul absolut dar fără inteljecția acestuia pe când inteljecția este forma absolută dar fără conținut. Credința este conștiința pură ce pune toată Esența în *Transcendența (substanțială) a în-sinelui*. Inteljecția este conștiința pură în măsura în care pune toată Esența în *imanența (formală) a pentru-sinelui*. Dar sarcina fenomenologiei era să concepem adevărul atât ca Substanță cât și ca subiect, atât ca Ființă cât și ca Gândire: reconcilierea speculativă a alterității reciproce a inteljecției și credinței. Conștiința centrată pe obiect și conștiința centrată pe subiect sunt *aceeași conștiință pură*: „*Spiritul este, prin adevărul lui, atât negativitatea absolută a apariției sale cât și Esența sa împăcată în sine*” (FS 300): adică atât ființa pentru sine pe o latură cât și ființa în sine pe altă latură sunt momente disjuncte în conștiința dedublă. Reunirea laturilor conștiinței și a conștiinței de sine în *rațiune* rezolvă sciziunea spiritului. Dacă credința este preintelectuală, inteljecția este prerațională. Inteljecția nu vede rațiunea din credință pentru că inteljecția nu vede nici rațiunea din inteljecția însăși. Obscuritatea este deci un moment logic al Luminilor: *Iluminismul nu este raționalism ci obscurantism ce nu vede totalitatea ca sinteză a identității conștiinței cu alteritatea Esenței*. Abia rațiunea speculativă scufundă conștiința în alteritatea Esenței și cunoaște *Conceptul ca Spirit absolut*: termenii folosiți de Hegel pentru *Esența ce se autodetermină ca o conștiință în care revine la sine*: Absolutul nu este Esență inertă (spinozistă) ci este „*Nediferențiatul care se divide în mod absolut*” dar în această diviziune revine infinit, autoreflexiv, la Sine.

2. Dialectica inteljecției cu credința

Credința are dreptul divin al autoegalității cu sine a gândirii pure, în timp ce inteljecția se bucură de un drept uman al inegalității gândirii: de a subverti evidentul. Credința resimte ca nedreptate subversiunea dar inteljecția parazitează principiile credinței împotriva ei însăși făcând o critică internă a credinței. Drept divin impune autoidentitatea Esenței, dar dreptul uman impune subvertirea Esenței. Dar iluminismul „nu recunoaște că ceea ce condamnă în cazul religiei este nemijlocit propriul său gând. Iluminismul este activitatea încă inconștientă a conceptului pur care vine la sine ca obiect însă ia acest obiect ca fiind altceva, care *nu cunoaște natura conceptului, anume că nediferențiatul este acela care se divide în mod absolut*” (FS 320). Metoda Luminilor este de a răsturna continuu oricare din cele două gânduri afirmate alternativ în credință. Ea nu îi spune însă nimic nou credinței. Așadar inteljecția este doar *parazitul logic* care atunci când credința indică *A*, ea indică *nonA*, iar când credința indică *nonA*, ea indică *A*. Inteljecția nu adaugă nimic ci doar „trage pe roată” credința a cărei imperfecțiune este de a afirma doar *alternativ* momentele Conceptului însă întocmai ca inteljecția care pozitivează în oglindă latura opusă pe care credința o „uită” sau nu o formulează. Hegel sesizează *antinomia credinței cu inteljecția* pe care însă o soluționează pozitiv (speculativ) nu negativ (dialectic): căci rațiunea accede la adevărul *cumulativ* pe care

crediința îl posedă doar *alternativ*. Însă Hegel observă că credința nu diferă de rațiunea speculativă decât prin faptul că nu unește *în act ci deține doar virtual determinațiile contrare*. Astfel negativitatea intelectiei nu poate distruge credința, ci doar o ridică la conștiința de sine, adică la teologie și mai ales la mistică speculativă.

§ 6. Critica ideii divine a credinței. Credința vede *Esența absolută* ca separată și ipostaziată dincolo de finitate. Transcendența radicală duce logic la volatilizarea predicatelor însă reprezentarea ca gândire așazis *pictorială* nu lasă conceptul să meargă până la capăt și asigură suficientă *materie supleantă* pentru apropierea Esenței în conștiință. Integrismul intelectiei cere însă o decizie analitică: *Esența* este sau transcendentă sau imanentă: *tertium non datur*. El inventează astfel o religie naturală opusă religiei pozitive și acuză nu doar păgânismul ci și creștinismul de practici păgâne impure suprainterpretând credința (*der Glaube*) drept superstiție (*der Aberglaube*), negându-i dreptul de a venera obiectul ei în piatră, lemn, totem, statuie, icoană sau ostie. Esența absolută pare degradată la materialitatea intermediarului fie aceasta intuitiv sau imaginativ. Critica naturalizărilor sacrului este încoronată prin critica antropomorfizării sacrului ambele reprezentând *critica reificării reprezentăționale a Esenței*⁴. Dar credința nu crede *literal ci ontosimbolic* în reprezentările scufundate în *taină*, adică în *sinteza determinării (fanice) cu indeterminarea (criptică)*, sinteză care pentru intelectie este un monstru. Conștiința religioasă *știe* că manifestarea sacrului despică obiectul în fanatic și criptic, doar lipsa acestei sciziuni fiind propriu zis *idolatrie*. În realitate intelectia este singura care obliterează diferența ontologică, nu credința care o include (fie și osmotic) în reprezentare. Credința ca fugă din lume purificase deja reprezentarea Esenței. Dar era totodată obligată să pozitivizeze Esența fără să uite că exterioritatea nu are sens decât ca exteriorizare a interiorității. Ea nu se închină la natură ci la *câtă interioritate întrupează exterioritatea*. Această distincție era în credință simultan explicită (ca gând) și implicită (ca gând negândit). Meritul atacului iluminist este doar de a provoca credința la vigilența autoreflexivă de a nu estompa diferența prin regresia idolatră la venerarea exteriorului cu amnezia interiorului. Deci intelectia însăși face apel la *rațiunea* din credință. Dar tocmai de aceea ea îi spune acesteia *doar ceea ce ea știa dintotdeauna* (deși iluminismul se înscenează ca iconoclastism sau mai precis ca *horoclastism*). Nemijlocirea credinței are două sensuri: naivitatea (inocența) dar și ireflexivitatea (indiferența). Credința nu este nereflexivă din *obtuzitate* ci din *sfiială* în fața misterului superpoziției *determinării* cu *Nedeterminarea*, a fanaticului cu cripticul, a profanului cu sacrul. Candoarea devine însă nume de ocară pentru Voltaire unde incizia reflexiei atacă nemijlocirea gândirii. Această reflexie arogantă este însă doar *intelect fără rațiune*: reflexie contingentă prinsă în seria condițiilor dar incapabilă să acceadă la sinteza condiției cu Necondiționatul dată în rațiune. Credința a menținut (implicit) distincția sferelor în unitatea manifestării: obiectul O nu este *nemijlocit* sacrul ci este *întotdeauna O/X* (obiect fenomenal cu saturație numenală). Obiectul nu este *analitic* (autoidentificabil) ci *dialectic* (autodiferențiat): coincidență mediată a fanaticului-fenomenal cu cripticul-noumenal. Credința onorează în *cult* atât identitatea cât și diferența (pe care

ateismul nonspeculativ și mistica nonspeculativă le dizolvă în direcții total opuse).

În revelație, Dumnezeu *se produce pe sine* în conștiință (fenomenologic). Această conștiință eckhartiană a „nașterii” lui *Gott* în sufletul omului este opusă lui *Gottheit* ca *În sine* abisal absolut închis. Feuerbach (mis)interpretează această *naștere introectivă* a Esenței în conștiință ca o *construcție proiectivă* a Esenței dincolo de conștiință. Pentru religie, predicatele subiectului infinit nemanifest se manifestă în subiectul finit. Pentru Feuerbach subiectul finit hiperbolizează, ipostaziază și ontologizează predicatele finite sub forma subiectului infinit. Aproprierea în conștiință a manifestării divine este nașterea (dar nu invenția) Absolutului în subiect. Conceptul revelației descrie irumperea Esenței în conștiință. Există astfel în religie un element *dat* (obiectiv) și un element *făcut* (subiectiv): *credința* mai aproape de latura subiectivă (a construcției în reprezentare), *revelația* mai aproape de latura obiectivă (a donației în concept). Spre deosebire de *schematizarea mitologică*, *revelația este schematizarea adecvată a Conceptului, expresia orto-fenomenologică a interiorității Esenței*. Căci pentru Hegel religia revelată este religia absolută: creștinismul. Subiectului îi apare introectiv Dumnezeu, proces în care Dumnezeu își apare retroiectiv sieși, prin subiect. *În-sinele* nu este pentru Hegel gata făcut, manifestarea fiind (teogonic) *facerea pentru-sine a În-sinelui*. Esența nu este deci inertă ci vie și viața manifestată în conștiință este o latură a adevărului Esenței. Sensul religiei (*religare*) este re-legarea „diferenței ontologice”. Iluminismul crede că transcendența Esenței face imposibilă religia dar ignoră că transcendența Esenței se conjugă cu imanența ei creațională, incarnațională, revelațională, providențială și sacramentală: *catabaza permanentă a Esenței face posibilă anabaza permanentă a conștiinței*. Hegel duce până la capăt în sens *panenteist* acest proces circular vizibil în context *teist*. Hegel asimilează teoria iluministă (că întruchipările credinței sunt „reprezentări arbitrare create de mintea umană”) admitând componenta subiectivă (constructivă) a credinței dar numai ca efect al componentei obiective (donative) din revelație: irumperea *În-sinelui* în conștiință *pentru-sine*, ca totalitate a procesului rațional-speculativ al Conceptului în care suprasensibilul se dă sensibil conștiinței unde revine la sine, această autoreflexivitate eternă fiind ceea ce atestă Absolutul ca Spirit. Doar izolarea subiectivă a unei reprezentări din procesia obiectivă a Esenței este idologenă. În adevărul acestui întreg credința și iluminismul sunt incluse ca certitudini opuse. Nici credința nu poate radicaliza transcendența ca incomunicabilă, dar nici intelcția nu poate elimina Transcendența ca subzistență inertă. Această ultimă corecție este decisivă contra interpretărilor „ateiste” ale filosofiei lui Hegel, așa cum reiese din citatele de mai jos:

1. „Dar când iluminismul adaugă unilateralității credinței momentul opus, al acțiunii credinței în opoziție cu *Ființa* (pe care singură o are în vedere credința aici), însă când el însuși nuși adună gândurile, iluminismul izolează momentul pur al acțiunii și spune despre *Însinele* credinței că nu ar fi decât un produs al conștiinței” (FS 321).

2. „Feuerbach va spune că opera lui Hegel nu face decât să prezinte religia ajunsă la conștiința ei însăși, adică complet deziluzionată, dar va arăta în „religia creștină o conștiință pe care umanitatea o prinde de ea însăși ca specie. Sarcina noastră este să arătăm că distincția între uman și divin este iluzorie și că ea nu este altceva decât distincția între natura umană și individ”. Dar în vreme ce Hegel vorbește încă de un *Spirit Absolut care are conștiința de sine în comunitatea umană*, Feuerbach vrea să reducă acest *Spirit Absolut* însuși la *spiritul uman* „Omul, spune el, iată centrul religiei și nu spiritul absolut al lui Hegel”. Hegel refuză din contra această reducere la uman, prea uman, a Spiritului; el se teme că această reducere devine o platitudine a unei umanități scufundate în finitudine, incapabilă de transcendere. Totuși, *Spiritul Absolut* al lui Hegel deși nu are conștiința de sine decât în spiritul uman, nu depășește mai puțin acest spirit; iar metafizica lui Hegel este diferită de ce va fi antropologia lui Feuerbach”⁵.

Pentru Hegel nu absolutitatea Esenței este eroarea ci unilateralitatea reprezentării ei *umane prea umane, gând incomplet* prin care subiectul reduce dualist adevărul autocircular al Spiritului Absolut. Credința este gândire pură ce are în ea Esența Absolută. Hegel spune că *Esența absolută* nu este adevărul ci doar o *abreviație logică* a adevărului care este *Spiritul absolut*. Sau mai precis, *Esența* este doar adevărul așa cum ajunge el spectralizat în conștiința ce nu s-a ridicat la adevărul de a fi moment (onto)logic al Spiritului Absolut: Întregul infinitdimensional ecranat de Esența monodimensională care este doar scheletul logic al Spiritului absolut, *Însinele* conceput rigid și nereflectat. Adevărul este *Esența* care prin conștiința umană se atestă ca *Spirit absolut*. Temeiul cunoașterii este, în adevărul lui, Spiritul absolut care în *conștiință* apare ca urmă a Esenței absolute (ca un obiect infinit), dar în conștiința de sine apare ca o cunoaștere de sine (ca un subiect finit). Nici intelectul nu are acces la Esența absolută ca *Spirit ce se cunoaște pe sine*, astfel că credința accede doar la momentul Esenței iar intelectul accede doar la momentul conștiinței de sine din adevărul plinar al Spiritului. Ignorând că nu este altceva decât gemănul negativ al credinței, intelectul vrea să distrugă *mysterium magnum* în timp ce rațiunea cere *Aufhebung* în loc de *Vernichtung*. Hegel admite că *forma reprezentării* trebuie ridicată la *concept* dar numai cu păstrarea *conținutului*. Dar acest lucru nu este *distrugerea intelectuală* a reprezentării ci *conceperea ei rațională*. Ceea ce este absurd pentru intelect (e.g. *Trinitatea*) este rațional pentru concept: paternitatea evocă momentul Ființei-în-sine (*Ansichsein*), pe când filialitatea este ființapentrualtul (exteriorizarea Ființei-în-sine) împlinită prin sublimarea reinteriorizată a exteriorizării în Spirit. Ca atare, dacă *Trinitatea* apare ca *irațională* pentru intelectul finit ea este *rațională* pentru rațiunea infinită. Dar aceasta nu este „raționalizare” în sensul obtuz al termenului. Intelectul acuză credința că postulează o Transcendență separată de imanență. Dar credința nu a crezut niciodată în acest *deism* care este tocmai unul din deșeurile teoretice ale Iluminismului. Transcendența credinței are o esență catabasică autodonativă. Transcendența dintre Transcendență și imanență este surmontată prin autotranscenderea Transcendenței

însăși: *creațional, revelațional, incarnațional, providențial și sacramental*. Dumnezeu este transcendent prin Ființă dar imanent prin energiile increate. Transcendent *patriologic* dar imanent *christologic* în *corpus mysticum* (Biserica fiind, cum spune Kant, schematismul dintre transcendență și imanență). Credința are saturație rațională prin coincidența contrariilor care nu este însă explicitată nevrotic. Credința știa deja distincțiile dar și unitatea distincțiilor. Fără să reducă sacrul la profan sau profanul la sacru. Căci reducția profanului la sacru este sau performativă (*magie*) sau contemplativă (*mistică*), pe când reducția sacrului la profan este *ateism*. Credința este liminară (antinomică), inteliecția distruge o latură a antinomiei. Credința are în ea rațiune deci știe că obiecțiile intelectului au un temei: admite critica inteliecției pentru că o deținea deja în gândirea virtuală actualizată doar prin „infecțarea” cu intelect. Credința e mai aproape de rațiunea speculativă: este gândire concretă ce conține unitatea laturilor inteliecției scizionare. Poziția lui Hegel este în fond *mistică rațională* sau *speculativă* ce transcende „forma de reprezentare” dar nu în autoreplierea negativă a subiectivității ci în reconcilierea pozitivă recurentă a *subiectului finit (rațional ascendent)* cu *Substanța infinită (rațional descendentă)* a căror unitate este *Spiritul Absolut* (nu „spiritul uman” cum scrie în mod profund nonhegelian Robert Solomon). Hegel modelează deci pnevmatologia potrivit christologiei. Abia filosofia concepută speculativ poate ilumina (*obiectiv*) conținutul imperfect al adevărului de credință (*subiectiv*) ridicând reprezentarea la Concept. Această linie fină a *suprimării mistice a transcendenței* (ca exterioritate) a fost mistificată de *Linkshegelianer* ca ateism deoarece mistica speculativă cuprinde momentul negativ al destrucției exteriorității (reprezentării) ce poate fi confundat cu ateismul deși „ateismul metodologic” al misticii din destrucția transcendenței reprezentării este doar momentul negativ al misticii pozitive, nu culminație ateologică a inteliecției negative.

§ 7. Critica certitudinii credinței. Pentru inteliecție, credința se bazează pe o mărturie istorică tradusă, transmisă și canonizată. Inteliecția istoricizează textele sacre ca *evenimente contingente* în jurul unui „personaj istoric din vremea lui Pontiu Pilat”. Ca evenimente istorice, textele sacre ar avea o certitudine evazivă mai mică decât a unui ziar. Această vulnerabilitate a credinței provine însă tocmai din reprezentarea unui Dumnezeu istoricizat incarnațional. Iluminismul efectuează o critică arheologică, filologică și biblică de subminare a autorității metafizice a textului sacru. Protestantismul a fost deja schematismul epocal dintre catolicism și iluminism prin critica pozitivității religiei în numele interiorizării credinței, sau *proiecția* reformei interioare ca reformă exterioară (conversia obiectivă a dogmei în numele conversiei subiective a inimii). Dacă protestantismul a declanșat *istoricizarea Tradiției*, Iluminismul trece la *istoricizarea Tradiției și Scripturii* (lucru inevitabil devreme ce ortodoxia știa deja că *Scriptura* nu este decât precipitatul obiectiv al Tradiției intersubiective). Hegel arată cum credința nu este atât de obtuză. Ea nu se raportează la Scriptură în sens empiric. Spiritul ridică evenimentul la concept. Ce distinge Scriptura de un „ziar” (cum insinuează conștiința malițioasă) este că nu documentul empiric informează Spiritul, ci

Logosul din text informează Logosul din conștiință: o relație cu trei termeni între *text*, *spiritul inerent* (atestat) și *spiritul aderent* (atestant) în care *Spiritul (vocativ) dă mărturie Spiritului (receptiv) prin interioritatea exterioară a limbajului scris*. Temeiul certitudinii nu este *evenimentul* ci *Evenimentul*, Scriptura nefiind decât termenul mediu dintre spiritul revelator și spiritul receptor (adevăr opus pozitivismului doctrinei *sola Scriptura*). Hegel răspunde și aici că intelectia ia doar o parte de adevăr căci credința este o gândire ce are totodată și o certitudine nemijlocită a Esenței. Mai mult, Hegel reamintește în acest context doctrina Spiritului absolut: *nu Esența izolată ci Esența care își dă autoreflexiv certitudinea ei însăși prin istorie*, moment necesar al exteriorizării Esenței în contingentă, moment uitat însă de credință care, în măsura în care nu conștientizează Întregul metafizic se expune obiecțiilor superficiale ale intelectiei ce nu accede la necesitatea din interiorul contingentăi.

§ 8. Critica practicii credinței. Realizarea conștiinței pure în conștiința naturală reclamă *să faci reală puritatea*. Credința luptă să supună conștiința naturală conștiinței pure negânduși „esența sensibilă”. Suprimarea particularității naturale produce conștiința pură capabilă de *unire cu Esența absolută (eins mit dem Wesen zu sein)*⁶. Hegel dezvoltă autocontradicția intelectiei ce oglindește autocontradicția credinței dovedind încă odată că ele sunt laturile gemene ale conștiinței. Pe de o parte iluminismul acuză că este nenatural să renunți la plăcerea naturală și la proprietatea personală. Iluminismul consideră nebune (*Unverstand*) aceste sacrificii bionegative (post, abstenență, asceză, caritate, vot de castitate, vot de sărăcie) prefigurând critica nietzscheană a antivitalismului credinței. Asceza neagă legile naturii în timp ce voluptatea aduce fericire. Căci saltul *nooafirmativ* reclamă asaltul *bionegativ* iar supranaturalitatea ascendentă trece prin contranaturalitatea descendentă. Pe de altă parte iluminismul admite *intențional* necesitatea ridicării (*Erhebung*) deasupra existenței naturale (FS 316 / PhG 368), dar găsește absurd sacrificiul real necesar acestei ridicări. Dar degeaba afirmi teoretic că *omul este rațional* dacă nu poți întrupa practic *rațiunea* în *viață*, prin limita unui sacrificiu real. Credința se dovedește rațională în efortul ei biorațional. Căci omul este mai rău decât animalul prin *dorința lui lineară* (universală) opusă *dorinței ciclice* (doar particulare). Excesul, nu moderația distruge viața. Libertinul critică ascetul că își distruge natura prin *mortificări*. Dar libertinul își distruge singur natura prin *sardanapalism*. Bolile sunt efectul demăsurării (*Übermäßigkeit*) iar cine nu vrea *post* cade în *diabet*. După ce sa luptat să elibereze viața de restricțiile „nebune” ale credinței, omul Luminilor cade în obsesia dietelor din societatea de consum: moderația este rațională, excesul este irațional. Ca atare iluminismul *se răzbună* pe neputința credinței intricată în exterioritate de a satura propriul ideal, exterioritate unde intelectia găsește material pentru ei critica jubilarie. Odată iluminismul critică *interioritatea* prea pură a credinței, altă dată ea critică *exterioritatea* prea impură a credinței. Orice ar face credința, nu este bine. Fie că este solemnitatea cultului, autoritatea clerului, postul sau caritatea: totul este când prea *pur*, când prea *impur* pentru microscopia iluministă a aderențelor profane ale sacrului. După

ce a criticat ritualul prea exterior ca opus interiorității elevate, iluminismul pune microscopul pe preot în timp ce justifică cel mai cras hedonism. Imperativul *purificării interioare* este astfel deflecat în imperativul *epurării exterioare*: permanența reformei exterioare ascunde absența reformei interioare. Rousseau proclamă onctuos că nu ajunge la Dumnezeu de atâția sfinți de parcă sfințirea lui trecea *exact* prin cultul sfinților fiind oprită doar de preoți răi la suflet (unicul lucru care îl despărțea de Absolut, nu propria mizerie morală de a-și fi abandonat copiii tocmai la o mănăstire!). Moralismul Luminilor are nevoie de *anticlericalism* tocmai pentru legitimarea propriului hedonism. Asta explică obsesia psihopatologică privitoare la profitabilitatea *lumânărilor* sau dezbaterile feroce privitoare la *linguriță*. În fond marea intransigență iluministă ce vânează orice pată finită în idealul infinit se dovedește a fi conștiința perversă ce juisează de orice profanează puritatea. *Dacă pentru credință păcatul subiectiv este o cădere naturală, pentru inteliecție păcatul subiectiv este o jubilație perversă*: idealul iluminist este demascarea (homo)sexuală a unei călugărițe sau a unui preot. De aceea nu credința failibilistă este *moralistă* ci iluminismul este *hipermoralist* și în loc să fie elevat la altitatea sublimului este chinuit platitudinea unor finități precum: trafaletul, veștmintele preoților, prețul papiotei de ață aurită și mai ales ispitele sexuale ale preoților în care Luminile se simt răzbunate. Hegel arată că singurul adevăr al inteliecției este că parazitează imperfecțiunea inerentă credinței: lacuna obiectivă dintre sfințenie și realitate. Căci idealismul deposeziunii coexistă contradictoriu cu realismul posesiunii: credința comandă caritatea, dar se bucură din plin de proprietate iar renunțarea nu are putere pentru că dacă „scopul este general, realizarea este singulară; această acțiune se arată ca naivă: este prea naiv să postești pentru a te arăta eliberat de plăcerea mâncării”. Repudierea singulară nu este suficientă căci plăcerea (universală) nu dispare prin renunțări singulare: „acțiunea se dovedește o faptă exterioară și singulară: dorința însă este înrădăcinată interior (*innerlich eingewurzelt*) și este un universal (FS 323 / PhG 376). Iluminismul moral este deci numai oglinda parazitară a limitelor practice ale credinciosului.

3. Conflictul iluminismului cu el însuși.

§ 9. Deșeurile teoretice ale iluminismului. Caracterul strict abstract al inteliecției o condamnă a scindarea Luminilor în două metafizici opuse. Hegel observă că *Esența pură nedeterminată* la care ajunge conștiința pură prin reducția diferențelor lumii finite se dedublează „încât se produc două asemenea esențe pure pentru conștiință, adică o dublă conștiință a Esenței”. Această dedublare este expusă de Hegel ca fractura Luminilor în iluminismul deist și iluminismul ateist.

1. *Esența absolută ca Ființă pură*. Acest gând nediferențiat este însă greu de distins de „Absolutul fără predicate” de dincolo de conștiința naturală. Acestui Absolut i se poate spune „Dumnezeu” dar el nu mai este teismul clasic ci deismul ca ființă supremă indeterminată, izolată, imobilă și inertă, simplă transcendență negativă. *Superstiție*:

orice întrupare este monstruoasă, refuz abstract al unității concrete a contrariilor.

2. *Esența absolută ca materie pură.* Esența pură este gândire pură, deci transcendentă finitului, deci este esență negativă. Dar ca negativ al conștiinței-de-sine ea este ființă exterioară dar totuși raportată la conștiință ale cărei determinații perceptive îi sunt astfel date (predicate sensibile, vizuale, gustative etc.), devenind ființă sensibilă însă concepută totodată fără aceste predicate sensibile fiind deci *materie pură* (ființa sensibilă reziduală abstragerii tuturor predicatelor sensibile).

Ființa supremă

Dumnezeu

Esență fără predicate

Transcendență negativă
(dincolo de predicatelor logice)

Metafizică idealistă abstractă

Deism

Materia pură

Natura

Substanță fără predicate

Transcendență negativă
(dincolo de predicatelor sensibile)

Metafizică materialistă abstractă

Ateism

3. *Rezolvarea conflictului iluminist cu el însuși.* Observația lui Hegel este că aceste două esențe opuse ale conștiinței dedublate a Luminilor sunt fiecare torsiunea celeilalte, în sensul în care ambele fiind în fond nedeterminate, trecerea de pe o latură pe alta este profund instabilă teoretic, nefiind o diferență intrinsecă ci o diferență rezultată din punctul de pornire al formării conceptului, fie abstractizarea gândirii, fie abstractizarea realului. Odată obținută esența negativă ca materie pură așa-zis sensibilă Hegel observă că ea nu este totodată decât tot gândul pur nediferențiat, *vacuum* predicativ. Deismul este primul pas spre ateism, ateismul fiind cadavrul deismului, trecerea de la vacuizarea logică la volatilizarea ontologică sau „moartea lui Dumnezeu” prin trecerea de la reducția deistă a predicatelor la eliminarea ateistă a subiectului predicatelor, căci Ființa fără predicate se volatilizează în Neantul fără subiect lasând locul materiei reziduale. Deismul este deja ateism practic, letargie prin care materia devine *noul în-sine*. Hegel consideră ambele versiuni *lipsite de concept*: false abstracții aflate sub nivelul speculativ atins deja prin Descartes al *gândirii care este identică ființei*. În limbajul reprezentării numim materia pură: *natură* iar Ființa supremă: *spirit*, dar Hegel arată că ambele noțiuni sunt *privative*: acestei *naturi* (a materialismului) îi lipsește bogăția concretă a desfășurării determinațiilor, așa cum acestui *spirit* (al deismului) îi lipsește „conștiința diferențiindu-se pe sine în sine” (FS 326/ PhG 380), mișcarea autodiferențierii identității ce definește conceptul (hegelian al) *Spiritului* în care sunt conținute atât Ființa cât și manifestarea acesteia ca materie.

§ 10. Dubla corectare a doctrinei Esenței și a doctrinei Spiritului. Dialectica iluminismului culminează în bezna teoretică a Esenței negative sub dubla formă a zeului inert (deism) și a materiei inerte (ateism): reprezentări fără concept ce obturează natura

adevărată a Absolutului. Intelecția se crede luminoforă dar se dovedește nictoforă, culminând în *Begrifflosigkeitul Esenței negative*: sau ca absolut material sau ca absolut formal, două vacuități izomorfe și deșeri teoretice ale intelectului subrațional. Dar: *Esență infinită nu are predicate finite, ci predicate infinite; nu are un număr finit de predicate finite ci un număr infinit de predicate infinite*. Faptul că Esenței nui convin predicate finite nu înseamnă că Esența este vidă ci că intelectul nu accede la infinit deconstruind predicatele finite. Căci vacuizarea logică (*für uns*) nu implică vacuitatea ontologică (*an sich*). Apofatismul logic degreveză Esența infinită de predicate finite. Dar în timp ce intelectul se oprește la vidul nonpredicativ al Ființei sau materiei, Spinoza a înțeles deja că Substanța infinită trebuie să aibă o infinitate de atribute, iar Leibniz a înțeles deja că atributele unei Ființe infinite trebuie să fie atribute infinite. Deci vacuitatea predicativă a intelectului obturează totalitatea predicativă a rațiunii. Radotajul subiectiv al intelectiei între deism și ateism exprimă indecidabilitatea obiectivă în fața adevărului rațiunii speculative: Absolutul autentic este Totalitatea infinită cu o infinitate de atribute infinite, nu vid entativ rezultat dintr un vid predicativ ci plenitudine entativă de plenitudini predicative. Și trecând de la iluminism la Hegel, *Esența autostatică trebuie concepută ca Spirit autodinamic: autoactivitate autoreflectată a Ființei infinite ca Gândire ce se distinge pe sine în sine în revenirea la Sine*. Însă doctrina *Spiritului Absolut* a lui Hegel trebuie la rândul ei corectată. Autodiferențierea intraabsolută este principiul de posibilitate a diferențierii extraabsoluate dar autodiferențierea nu trebuie înțeleasă ca *desfășurare* emanativă a diferențelor din automobilitatea *necesară* a Indiferenței ci ca *creație* eruptivă a diferențelor din autoreflexivitatea *liberă* a Indiferenței: creație prin voință, nu prin ființă astfel încât *cosmogonia* să nu fie confundată cu o *teogonie*.

§ 11. Adevărul pozitiv al iluminismului: utilitatea. Teismul a fost deconstruit ca deism. Deismul a fost deconstruit ca ateism. Distincția dintre cer și pământ a colapsat. Fără *Însinele transcendent* natura devine *noul însine*, revendicat însă de suprematismul uman. Consecința morții lui Dumnezeu este ruperea echilibrului subiectului cu obiectul prin apoteoza utilității în care singurul sens al obiectului (*ființa pentru altul*) devine subiectul (*ființa pentru sine*). Dar nu subiectul pur ci subiectul natural contractat ca dorință negativă de obiect și voință pozitivă de putere. Omul devine scop, natura devine mijloc. Conștiința iluministă redescoperă natura la picioarele ei, precum Adam grădina paradisiacă făcută parcă pentru plăcerea lui. „Progresul” iluminist nu este deci decât relapsul în *certitudinea sensibilă*. Această certitudine este că în lumea dedivinizată subiectul este noua divinitate. „*Utilul* este obiectul în măsura în care conștiința de sine privește prin el și certitudinea individuală de sine își găsește în el satisfacția ei (*ființa pentru sine*): conștiința privește în el și această intelectie conține esența adevărată a obiectului de a fi *ceva întrevăzut* (*durchgeschaut*), adică de a fi pentru un altul. Amândouă lumile sunt împăcate iar cerul este transpus pe pământ” (FS 330). Lucrurile sensibile nu mai manifestă nimic și devin obiecte mijloc pentru subiectul scop. Subiectul devine la rândul lui mijloc pentru alt subiect. Paradisul utilității devine deci *paradis în*

destrămare. Pe latura exterioară, exploatarea naturii de către om culminează cu exploatarea omului de către om (capitalism) și viceversa (socialism). Pe latura interioară conștiința sa impus ca *sens al naturii* fără ca ea să mai aibă un *sens* iar afluența nu satisface niciodată o conștiință care este dorință *infinită*.

§ 12. Adevărul negativ al iluminismului: nihilismul. Intelecția dizolvă alteritatea în permanenta mediație nevrotică, căci *ea nu poate decât să gândească fără să se oprească la un conținut stabil sau la pacea Conceptului, devenind astfel negativitate universală*. Organul acestui spirit negator este *Witz* (*wizzi* de la *wissen* degradarea cunoașterii în deșteptăciunea care când spui A ea spune B, iar când spui B ea spune A). Ea dizolvă obiectivitatea fără aprofundeze rațional conținutul. Intelecția este: „disoluția tot ce se consolidează”. Pentru ea „Nu masele, conceptele și individualitățile determinate sunt esența lumii ci ea își are substanța și suportul ei numai *în spirit* care există ca judecată și apreciere ” (FS 305). Lumea nu mai este „obiectivă” ci există *numai judicativ ca materie* pentru sofistica parazitara a intelecției. Comentând *Nepotul lui Rameau* Hegel observă în fond conversia dialecticii Luminilor cu credința în dialectica Luminilor cu ele însele. Critica superstiției devine propria ei superstiție, demitizarea metanarațiunii teologice prin iluminism culminează cu demitizarea metanarațiunii ateologice prin cinism. Confruntarea dintre filosoful iluminist și vortexul cinic al parazitului revanșard dezvăluie metastaza Iluminismului în *maxima înstrăinare a spiritului autonegativ: nonspiritul (mefistofelic) al totalei negații ce nu concepe rațional ci neagă obsesional*, consacrand iar nu eliminând obscuritatea. Iluminismul „ordinii morale burgheze” este brutalizat de cinismul nepotului prin care intelecția victorioasă este constrinsă la autointelecție, autonegație și autodistrugere. *Nepotul lui Rameau este acidul care topește esențele fixe deci este deja Nietzsche, Adorno, Derrida* (dincolo de Voltaire sau Diderot). Critica devine vampir energetic omninegativ și nulopozitiv. Moartea *Macroesenței* duce la moartea *microesențelor: Entwertung aller Werte*, devalorizarea binelui, virtuții, fericirii, sentimentelor, educației etc. Parazitul demască idealizarea și exhibă hidoșenia lumii: vicii, ură, indignare, cinism, batjocură, imoralitate, vulgaritate, abjecție. În același timp parazitul se demască: critica este calea spre parazitarea reușită a societății pe care o detestă. Nepotul este astfel împlinirea progresului și a culturii critice. Intelecția are nevoie de *Esență* pentru ași da un conținut în lipsa căruia negația trece la limită în autonegație. Altfel spus: modernitatea are nevoie de premodernitate, altfel devine postmodernitate. Căci odată declanșată negativitatea ea merge până la capăt iar *capătul negativității este autonegativitatea*, nihilismul nefiind decât negația universală care își devine obiect, destrucția autodestructivă. Cazul limită al intelecției este *intelecția intelecției prin care iluminismul devine propria lui superstiție metanarativă*. Nihilismul este astfel împlinirea autoreflexivă a Luminilor a căror critică universală se autoconține. Autodestrucția performativă a ironistului repetă astfel autodestrucția performativă a scepticului. Când disprețuiești pe toată lumea ajungi să te disprețuiești pe tine. Dacă totul este vanitate și tu ești vanitate. În dialectica Luminilor Hegel vede premonitiv cum Voltaire și Diderot se împlinesc în Adorno și Derrida. Hegel

anticipează deci nihilismul în iluminism (la fel cum a anticipat iluminismul în protestantism).

NOTE

1. Dan Edelstein, *Iluminismul. O genealogie*, Ed. Tact, Cluj Napoca, 2020. ↑
2. „Das Bewußtsein nur *hat* diese Gedanken, *aber es denkt sie noch nicht*, oder weiss nicht dass es Gedanken sind sonder sie sind für es in der Form der *Vorstellung*”, FS 298/ PhG 348 (G.W.F. Hegel, *Phänomenologie des Geistes*, Hamburg, Felix Meiner, 1988; G.W.F. Hegel, *Fenomenologia Spiritului*, București, Ed. Academiei, 1965) ↑
3. Sociologic, iluminismul este o *teorie a conspirației* emanată din cluburile conspirative ce explică Vechiul Regim astfel: despotul este sinteza „vicienei” preoților (oameni răi) cu „prostia” gloatei (oameni buni). Iluminismul reduce *teologia* (ca metafizică sistematică) la o falsă inteliecție inventată arbitrar pentru supunerea masei. iluminismul spune că omul este ființă *rațională* dar apoi spune că în toată istoria omul a fost *irațional*, scufundat în prejudecăți. Hegel răspunde: în acest domeniu nu poți înșela conștiința; este o contradicție să spui că Esența absolută nu este altceva decât esența umană înstrăinată de șarlatani ce au introdus ceva total străin conștiinței. Conștiința nu poate fi mințită cu privire la *propria ei esență: certitudinea Esenței absolute ca gând pur: moment logic obiectiv al Necondiționatului tuturor condițiilor* (deși rațiunea cere să concepem Esența absolută nemijlocită ca Spirit absolut autoreflectat). ↑
4. „Der Glaube das Wesen *anthropomorphiere*, sich gegenständlich und vorstellig mache” (Ph.G. 300) ↑
5. Jean Hyppolite, *Genèse et structure de la Phénoménologie de l'Ésprit*, Aubier, Paris, 1946, II, p. 422423 ↑
6. FS 314/ PhG 367 ↑

Imagine: Pierre-Antoine Demachy - „Festivalul Ființei Supreme la Paris” (1794); Sursa: Wikipedia